

เจ้าของไร่

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๒

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขาว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาภาวนาเนี่ยของใครของมันนะ เวลาภาวนาไป ทุกคนจะเจอเหตุจากภายใน มันเหมือนนะ แต่ไม่ใช่ มันเหมือนกับนอนฝันนะ ทุกคนเวลานอนฝันนะ ฝันตื่นขึ้นมาแล้วนะ ทุกคนจะสงสัยในความฝันของตนเอง เอ.. ฝันเรื่องอะไร มันทำไมเป็นอย่างนั้น เนี่ยมันเป็นความฝันนะ แล้วนี่ความฝันเราจะอธิบายกันอย่างไร ความฝัน คือ ความคิดของคนนอนหลับ เวลาปกติเราคิดเนี่ยเราคิดๆ ด้วยอะไร ด้วยสัญญา ด้วยสังขาร ความคิด ความคิดปรุงแต่ง มันคิดมาจากจิต เวลาเรานอนหลับเนี่ยสังขารมันทำงาน พอสังขารทำงานมันก็ฝัน

เนี่ยก็ว่าพระอรหันต์ฝันไม่ได้ๆ ใจ ในตำรานะพระอรหันต์ฝันไม่ได้ พระอรหันต์ก็มีชั้นชั้นนะ เนี่ย ภาราลหเว ปญฺจกฺขนฺธา ชั้นนี้เป็นความสะอาดบริสุทธิ์ กับปุณฺณเนียรชมาร ชั้นนี้มันโดนกิเลสครอบงำ นี่ความคิดของเราเนี่ย ความคิดเรามันไม่เป็นอิสระ เพราะความคิดมันมีมารครอบงำ แต่เวลาเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาแล้วเนี่ย ใช้ปัญญาใคร่ครวญเข้าไปจนละ ละชั้นอย่างหยาบเป็นพระโสดาบัน ละชั้นอย่างกลางเป็นสกิทา ละชั้นอย่างละเอียด เนี่ยเวลาตำราบอกเลยนะ พระโสดาบันละชั้น ๕ ชั้น ๕ ไม่ใช่ทุกๆ ทุกๆไม่ใช่ชั้น ๕ ละชั้น ๕ แล้ว พระโสดาบันไม่มีแล้ว เนี่ยสกิทา อนาคามีไม่มีชั้น ๕ เขาว่า นี่เขาว่าไงนี่

เนี่ยไปดูเรียงอริยมุขของหลวงตาสิ หลวงตาท่านบอกเลยนะว่า ชั้นนี้จะไปขาดในชั้นอนาคา ชั้นอนาคา เพราะชั้นอย่างละเอียดไง เสพกามกันนี้มันมาจากสัญญา ความเสพกามนี้ กามราคะในชั้นของ อนาคา เนี่ยปฏิเสธ กามราคะ เพราะมีข้อมูลใช้ใหม่ ข้อมูลหมายถึงว่าความผูกพันระหว่างเพศตรงข้าม ถ้าความผูกพันนั้นมันตรงกับจริต โอ้ยมันชอบมากเลย เห็นใหม่มันเป็นข้อมูลเป็นปฏิเสธ ปฏิเสธข้อมูลที่มันเกิดการบังคับไม่ได้ มันเกิดโทษะ โมหะเห็นใหม่ ชั้นอย่างกลาง ชั้นอย่างหยาบ ชั้นอย่างละเอียด เนี่ยพอทำลายชั้นอย่างละเอียดเสร็จแล้วนี่ มันเป็นชั้นในตัวมันเองเลย ชั้นที่ละเอียดมากเป็น

ปัจจัยการ อวิชา ปจฺยา สงฺขาร สงฺขาร ปจฺยา วิญฺญาณ เนียมันเป็นพลังงานเฉยๆ แต่มันเป็นขั้นอย่างละเอียด ขั้นอย่างละเอียดเพราะอะไร ขั้นละเอียดเพราะเวลา พระพุทธเจ้า

พระโพธิสัตว์ สร้างคุณงามความดีมานี้ ความย่อยสลายของสัญญา สัญญา หมายถึงว่า อาชีพเรานี้ในปัจจุบันเนี่ย ที่เราทำงานอยู่เนี่ย มันเป็นสัญญาทั้งหมดเลย เพราะเราศึกษามาก็เป็นสัญญา เป็นความจำ การฝึกฝน สัญญามันฝึกฝนได้ด้วยนะ สัญญา เนี่ยเด็ดๆ นะ สัญญาก็จำได้แค่เสียง สี รส พอเราเรียนทางทฤษฎีเห็นไหม ฟิสิกส์ต่างๆ นี่ เราจำข้อมูลได้ สัญญาเราละเอียดเข้าไปแล้ว เนี่ยเราทำวิจัย เนี่ยสัญญามัน พัฒนาการได้ๆ นี่สัญญาพัฒนาการได้ ทางกรวิจัย นี่สัญญาข้อมูล นี่มันเก็บๆๆ ไว้ในชาติปัจจุบันนี้ไง

นี่พอชาติปัจจุบัน พอคนจะตายไป จิตมันเข้าไปถึงตัวมันเอง ปฏิสนธิจิต มันตายไป ขั้นนั้นๆ ทั้งไว้ในภพนี้ ขั้น ๕ ชาติ ๔ ขั้น ๕ ทั้งไว้ในภพเพราะอะไร เพราะเวลา ถ้าจิตมันเข้าสมาธิได้ พอจิตมันตายไปนะมันคืนตัวมัน ไปเกิดเป็นพรหมนี้ เอาขั้นอะไรไปด้วย เพราะพรหมมีขั้นเดียว ตัวจิตคือตัวพลังงาน คือตัวกवासวะ ตัวภพนี้ก็มีขั้นเดียว ขั้นเดียวเนี่ยปัจจัยการของมันก็มีขั้นเดียวเห็นไหม พระอนาคาตายไปนี้เป็นพรหม ฉะนั้น สิ่งทีข้อมูลนี้เวลาที่มันปัจจัยการเข้าไปสู่จิตจิต เข้าไปปฏิสนธิจิต มันไม่ใช่จิตของเราเนี่ย วิญญานกระทบอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มันกระทบจากข้างนอก มันเป็นเปลือกเห็นใหม่เปลือกสัมผัส สัม เปลือกสัมผัสนี้ เนี่ยสิ่งนี้มันมีข้อมูลอยู่

ทีนี้แล้วคนฝันนะ คนฝันนะดูในปัจจุบันเนี่ย บางคนฝันถึงว่าปีหน้าปีโน้น เราจะไปเห็นสภาวะอย่างนั้น แล้วพอเห็นแล้วปีหน้าปีโน้นมันเกิดขึ้นจริงหมดเลยนะ โอ้ยฝันตรงเป๊ะเลยเห็นไหม ฝันไปอนาคตเลยนะนะ แล้วเวลาฝันไปอดีตละ อดีตนะเวลาฝันนะ ความฝันของคนที่ว่า เอ...ฝันแล้วเนี่ย ถ้าคิดว่าความฝันก็คือข้อมูลความจำของเรา นี่มันไม่ใช่ มีนะมันเอามาจากไหนละ อดีตที่เกิดตายๆ มานี้มหาศาล ความฝันๆ นี่คือสังขารทำงานขณะที่หลับ แล้วพอเวลาเราหลับสนิทเนี่ยเห็นไหม จิตมันหลับสนิทเลย หลับลึกเลยเนี่ยมันไม่ฝัน นอนอย่างนั้นนะตื่นขึ้นมาตื่นบานมาก มีความสุขมาก เพราะมันได้พักผ่อนเต็มที่เลย

แต่ขณะหลับนะ ครูบาอาจารย์ท่านพูดเห็นไหม คนเราขณะเกิดมาเนี่ยคิดเรื่อง คิดเรื่องนี้เครื่องเราคิดแล้วมันไม่ได้ดับไป เพราะดับคือคนตาย เวลาเราปฏิสนธิจิตใน

ไข่ของมารดา ๕ เดือนนั้นนะๆ คิดเครื่องแล้วนะ เพราะมันอยู่ในครรภ์นะ มันก็ทุกข์มันร้อน มันก็เจ็บก็ปวดของมัน อยู่ในครรภ์นั้นแหละ ไม่เคยดับนะ ถ้าดับ จิตดับคือคนตาย เนี่ยพอดคิดเครื่องแล้วไม่เคยดับเลย แล้วพอเราทำสมาธินี้ เราทำความสงบของใจนี้ ถ้าใจมันพักนะมันจะดับเครื่อง เครื่องยนต์ถ้าได้ดับได้พักเครื่องนะ เครื่องยนต์นี้จะแข็งแรงจะทำประโยชน์ได้มากเลย นี่เครื่องยนต์มันไม่เคยดับ มันก็เลยทุกข์กันเรื่อยอยู่ที่นี่ ทุกข์อยู่ที่นี่

แต่ถ้าคนมีบุญกุศลอยู่บ้างเห็นไหม มันบริหารจัดการได้ มันคิดได้โดยเอาธรรมมะเข้ามาหล่อเลี้ยงเห็นไหม มันก็พอจะบรรเทาได้ พอบรรเทาได้เฉยๆ พอบรรเทาขึ้นมาเนี่ย อู๊ยศาสนาใช้อย่างโน้นๆ มันแค่บรรเทา เรายังใช้ศาสนาด้วยปฏิบัติ ด้วยจินตนาการของเรา มันยังไม่เป็นความจริงเลย เนี่ยแล้วพอมันพักเต็มที่ มันจะมีความสุขเห็นไหม เวลาคนนอนก็ยังฝัน ความฝันนี้เกิดจากข้อมูลของเรา เกิดจากสัญญา สังขาร มันปรุงมันแต่ง เนี่ยสังขาร

แล้วเวลามันประพาศปฏิบัติไป เวลาปฏิบัตินี้ข้อมูล คำว่าข้อมูลนี้ มันปฏิบัติไปแล้วนี่ มันจะไปรู้เห็นอะไรอีกมหาศาล เวลาเราฝันนะ ฝันเสร็จแล้วนะ เวลามาทะลวงพอฝันนี่เป็นอย่างไ ฝันนี่เป็นอย่างไ ก็มึงฝันนะ มึงยังไม่รู้เลย แล้วจะรู้ได้ยังไง แล้วมันก็มาถามไปหมด ก็มึงฝันเองนั่นนะ แต่ความฝันนี้มันบอกถึงเวรถึงกรรม มันบอกถึงสาย

เนี่ยดูเวลาครูบาอาจารย์ท่านพูดนะเห็นไหม หลวงตาท่านจะออกมาช่วยชาตินะ ถ้าไม่ใช่สายบุญสายกรรมนะ มันจะไม่เชื่อไม่ฟังกัน ถ้าเป็นสายบุญสายกรรมมันจะลงใจกัน นี่ก็เหมือนกัน ความฝันนี้มันก็สายบุญสายกรรมของเรา คือข้อมูลของเราไง คือข้อมูลที่ทำได้มาแล้วข้อมูลเวลาที่มันฝันถึง อนาคตมันเกิดได้ยังไง ฝันว่าจะไปเห็นภาพนั้นๆ แล้วไปเหมือนเราจะไปที่ไหนสิ พอไปเจอ เอ๊ยที่นี่เหมือนเคยมาแล้ว เหมือนเคยนะ เหมือนมาแล้วเคยนะ นั่นละมันมีข้อมูลอยู่ในใจ นี่เวลามีข้อมูลอยู่ในใจ ดูสิเราพูดบ่อยเวลาคนคิดถึงฝันทุกคนกลัวหมดเลย คิดถึงเทวดาก็จินตนาการได้ คิดถึงโศดาบัน สกิทา อนาคตา จินตนาการไม่ได้ เพราะจิตมันไม่เคยมีข้อมูล

จิตนี้มีข้อมูลนะ เพราะจิตนี้เคยเกิดเคยตายในวัฏฏะ ไม่มีต้นไม่มีปลายทุกดวงจิต จิตที่เรา นั่งกันอยู่ที่นี่ทุกดวงใจเลย มันเคยเวียนเกิดเวียนตายในวัฏฏะมา ไม่มีต้นไม่มีปลาย

คำว่าเกิดมานี้ไอ้เรื่องชาตินับไม่ได้เลย แล้วที่ว่าชาตินี้นับไม่ได้เลย มันจะไปเกิดดีบ้างก็มี เกิดนรกอเวจีบ้างก็มี นี่พอมีแล้วนี่ มันมีข้อมูลในใจ พอคิดปั๊บมันเสียวเลย มันมีความรู้สึกทันทีเลย แล้วสวรรค์ โอ สวรรค์ เทวดา เป็นอย่างนั้นมันจินตนาการได้ ถูกไม่ถูก นี่อีกเรื่องหนึ่ง แต่จินตนาการได้หมดเลย ทุกดวงใจจินตนาการได้

แต่พอพูดถึงนิพพาน จินตนาการไม่ได้หรอก จินตนาการไม่ได้เพราะไม่เคยไปๆ คือไม่มีข้อมูลนิพพาน ไม่มีข้อมูลนี้ ในหัวใจของตัวเองถึงจะจินตนาการไม่ได้ แต่พอศึกษาธรรมะนะ เอ๊ยว่าง นิพพานเป็นความว่างก็ว่าว่างกันไป สุขๆ ว่างๆ มันว่างแบบไม่มีขอบเขต พระโศคานันนะมันมีขอบเขตของมัน พระสกิทามีขอบเขตของมัน พระอนาคามีขอบเขตของมัน พระอรหันต์นะเวี้งว่างจนไม่มีขอบเขตครอบสามโลกธาตุ สามโลกธาตุอย่างไร กามภพ รูปภพ อรูปภพ นี่นิพพานครอบหมดเลย ครอบหมดเพราะเพราะจิตมันครอบหมดใจ จิตมันเคยเป็นเคยไป มันครอบหมดใจ

นิพพานมันถึง ครูบาอาจารย์ท่านบอกว่า มันเหมือนกับสัตว์ใหญ่มาก มันไปได้ อิศราภาพมาก อิศราภาพหมดเลย ไม่มีใครรู้มัน นี่สิ่งที่จะรู้อย่างนี้ได้ จะรู้อย่างนี้ได้ นะ ไม่มีทางเลย ถ้าไม่ปฏิบัติมา จะรู้อย่างนี้ได้มันต้องมาจากพื้นฐานเลย คนเรานี้จะเป็นชานาชาวไร่นี้อยู่ ไม่เคยทำนาทำไร่เลยนี่ไปบริหารจัดการ อย่างเรานี้รับมรดกมา ได้ไร่มาได้สวนมาหลายพันไร่เลยนะ แล้วบริหารไม่เป็นนะ เดียวก็เจ้งหมดอยู่ไม่รอดหรอก ผลไม้ นั้นเสียหายหมดตายหมด จะเป็นชานาชาวไร่นี้นั้นต้องผ่านการปลูก การลงทุนลงแรง มามันรู้จักรักษาพืชไร่ของเขา

อริยภูมิก็เหมือนกัน สิ่งที่จะได้มันต้องมีการทำมา สิ่งที่ทำมานี้โดยตรงนี้สำคัญมาก สำคัญเพราะอะไร สำคัญว่าถ้าเราเป็นชานาชาวไร่นี้อยู่ เราหิบบอบหิบบเสียมนี้ เราหิบบอบหิบบเสียมไข่มุขใหม่ เราขุดดินๆ เนี่ยมันดูทะมัดทะแมงนะ มันดูทำได้นะ ถ้าเราไม่ใช่ชานาชาวไร่นี้อยู่ เราหิบบอบหิบบเสียม นี่มันจะฟาดใส่หัวตัวเองไม่รู้เรื่องเลย ถ้าเป็นชานาชาวไร่นี้อยู่หิบบอบหิบบเสียมนี้ โอ้โฮ มันจะขุด มันจะทำอะไร มันถูกต้องไปหมดนะ เพราะมันทำมา

เวลามาเทศนาว่าการก็เหมือนกัน ถ้าพูดถึงพระที่มีคุณธรรมที่เป็นสัจจะความจริง ก็ทำมา กุสลา ฆัมมา อกุสลา ฆัมมา ถ้าเขาทำของเขามานะ ทำไมเขาหิบบอบ หิบบเสียมเนี่ย เขาขุดพืชไร่เนี่ย เขาลงทุนลงแรง เขาปลูกพืชผักของเขามันจะผิไปไหน แต่ถ้ามัน

ไม่ได้ทำมานะ หยิบจอบ หยิบเสียม มันผิดไปทั้งนั้นละ ทำอะไรก็ผิด แต่บังเอิญเดี๋ยวนี้
นะไอ้พวกหญ้า พวกผักพวกหญ้านี้เขาไม่ได้ไปซื้อที่ไร่นา เขาไปซื้อใน
ห้างสรรพสินค้า มันหีบห่อเสร็จแล้วเอามาให้เงิ พอมันหีบห่อเสร็จแล้วเราเอาดั่งคำไป
วางเราก็แลกมา

นี่ก็เหมือนกัน ธรรมชาติสำเร็จรูปไป ธรรมชาติเป็นอย่างนั้นๆ นะ มันเหมือนเป็น
ธรรมชาติในห้างสรรพสินค้าไป ถึงก็ไปหยิบกันมา ไม่รู้ว่าพืชไร่นี้มันมาจากดินนะ มัน
มาจากการกระทำนะ นี่พอเวลามันจะกระทำนี้ นี่เวลาคำสอนมันถึงผิดเพี้ยนไป ฟังก็รู้
พืชไร่นี้ทุกอย่างมันมาจากพื้นนาพื้นสวนนะ เราถึงจะได้มันมา นี่ในการประพฤติปฏิบัติ
ของเราก็เหมือนกัน มันจะได้มานะ มันได้มาจากหัวใจของเราละ เนี่ยสมบัติของคนอื่น
ทั้งนั้น เราไปหาครูบาอาจารย์ นี่สมบัติของครูบาอาจารย์ทั้งนั้นเลย แต่เราไปเพื่อกระตุ้น
เราเพื่อให้เราประพฤติปฏิบัติ

เนี่ยเห็นไหมเวลาครูบาอาจารย์ท่านพูดนะ ทำดีดีกว่าขอพร ทำดีดีกว่าอ้อนวอน
เอา เราทำคุณงามความดีของเรา แล้วความดีมันมีหลากหลายนัก ความดีนี้มันมีเยอะนัก คุณ
ดีแม้แต่การภาวนานี้ การภาวนาแต่ละบุคคลนะ ครูบาอาจารย์บางองค์นะท่านถนัดในทำ
นั่น ท่านถนัดในทำเดิน บางองค์นะท่านถนัดในทำยืนเห็นไหม ความถนัดของคนไม่
เหมือนกัน ที่นี้ความถนัดของคนไม่เหมือนกันนี้ คุณก็นั่งได้ ๗-๘ ชั่วโมงเราไปเห็นเรา
ก็ทิ้ง แล้วเวลาคนเดินจงกรมเห็นไหมเดินจงกรมได้ที ๗-๘ ชั่วโมงเหมือนกัน แล้วเอามา
สับตำแหน่งกันนะไปไม่รอดนะ พอสับตำแหน่งไปไม่ได้แล้ว แต่ถ้าคนถนัดเดินให้เดิน
เข้าไป คนถนัดนั่งให้นั่งเข้าไป ความถนัดนี้ขนาดกิริยาข้างนอกเฉยๆ

แล้วพอเข้ามาข้างในนะ กิริยาภายในนี้สำคัญมาก เพราะหลวงปู่ท่านเวลาท่าน
อบรมลูกศิษย์ลูกหาเห็นไหม องค์ไหนเป็นไปทางไหนเห็นไหม พยายามปลูกปลูก
พยายามให้ไปให้ได้ ถ้าองค์ไหนไปไม่ได้เห็นไหม ให้ปฏิบัติเอาเป็นนิสัย คำว่าปฏิบัติเอา
เป็นนิสัย คือให้ปฏิบัติให้เข้มแข็งขึ้นมา ให้มีพื้นฐานขึ้นมา แต่มันจะไปข้างหน้า มันจะ
เป็นไปตามความจริงมันไปไม่ได้ เนี่ยมันไปไม่ได้ แต่ถ้ามันไปได้ละ ไปได้นะมันก็ยังม
กิเลสหลุด ถ้ามีกิเลสหลุดนี่ต้องดูตรงนั้น ต้องดูตรงนั้น คือการปฏิบัตินี้มันเหมือน
การผลิตสินค้าด้วยมือละ มันไม่ใช่การผลิตสินค้าแบบอุตสาหกรรม ผลิตสินค้าด้วย
เครื่องจักรนี้มันจะออกมาเป็นรุ่นๆ เลย

แต่ถ้าการปฏิบัติแล้วไม่เป็นอย่างนั้นหรือ เป็นไปไม่ได้ เราย้อนกลับมาดูเรื่อง จริตนิสัยของคนดี แม้แต่คู่แข่งออกมาจากไข่ใบเดียวกันนิสัยยังไม่เหมือนกัน คำว่านิสัย นี่มันบอกถึงวาสนานะ แล้วเวลาเราปฏิบัติไปเนี่ยจะให้เป็นอย่างนั้น มันเป็นไปไม่ได้ พอเป็นไปไม่ได้มันถึงต้องเจาะจง เห็นไหมเวลาเขามาปฏิบัติ เขาบอกว่าเวลาปฏิบัติแล้วนี่ กลัวผิดพลาดมาก จะมาส่งอารมณ์ให้เราทุกวัน บอกไม่ต้องหรือ ไม่ต้อง ขอให้ปฏิบัติ ไปเถอะ ผิดถูกนี่ถามเราเอง แล้วเดี๋ยวเราเอง เราจีเลย พอส่งอารมณ์ส่งทุกวันเอา อะไรมาส่ง ไม่มีหรือ ไม่มีอะไรมาส่งหรือ

เราบอกทำสมาธิสิบปียังทำไม่ได้เลย แล้วภายในสิบปีนี่มาส่งทุกวันมันเป็นไปไม่ได้ มันเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ มาส่งอารมณ์ทุกวันก็มานั่งคุยกันนะ เมื่อคืนคิดเรื่องไอนั้น เมื่อวานนี้คิดเรื่องไอนี้ ก็ความคิด ความคิดเป็นเงา อาการของจิต เงาเนี่ยเราไปยืนอยู่กลางแดดนี้ พระอาทิตย์มันเคลื่อนตัวไปนะ เงาเราก็เปลี่ยนแปลง แล้วเงาเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เอาความเปลี่ยนแปลงของเงามาคุยกัน มันได้ประโยชน์อะไร มันได้ประโยชน์อะไร มันไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย เงา มันเปลี่ยนแปลงไป แล้วคนที่มันยืนอยู่ นี่มันได้ทำความดีขึ้นมาบ้างไหม ไอ่ตัวใจนะมันทำความดีขึ้นมาบ้างไหม มันไม่ได้พัฒนาอะไรขึ้นมาเลยไอ่ตัวใจตัวนี้นะ

เนี่ยจิตมันพัฒนาเห็นไหม ถ้ามันพัฒนา มันอยู่ที่ครูบาอาจารย์นะ ถ้าครูบาอาจารย์ ท่านเคยประพฤติปฏิบัตินะ คนเรากว่าจะทำได้แล้วมันเป็นอย่างไร หลวงตาท่านพูดบ่อย การปฏิบัติเนี่ยมันมียากอยู่สองขั้นตอน ขั้นตอนแรกขั้นตอนที่เราขึ้นอยู่กับเงาของเรา นี่มันลึกลับสงสัยไปหมด มันงงไปหมดใจ แต่ถ้าเราเข้าใจนะ เราเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาละ เราเข้าใจถึงแสง การเคลื่อนของแสง กับตัวของเรา แล้วพื้นที่ ถ้าเราเข้าใจปีบนะ เราจะไม่ตื่นตื่นอะไรกับมันเลย พอเราไม่ตื่นตื่นกับเงาของเรา ไม่ตื่นตื่นกับตัวของเรานะ เนี่ยใจเรามีสติอยู่กับตัวเองแล้ว แล้วเราควบคุมตัวเราได้ พอเราควบคุมตัวเราได้ นี่สมาธิมันจะเกิดขึ้น

ถ้าสมาธิไม่เกิดขึ้นนะ มันจะเป็นอริยมรรคไม่ได้ สิ่งที่เราทำกันอยู่นี้มันเป็น ฆราวาส มรรคของฆราวาสไง เลี้ยงชีพชอบ งานชอบ เพียรชอบนี้ เลี้ยงชีพชอบทำมาหากินชอบ โทษนะควายนะมันกินหญ้ามันก็เลี้ยงชีพชอบ ควายมันกินหญ้านะ สัตว์มันกินหญ้าสัตว์มันชอบไหม ผิดตรงไหนสัตว์มันกินหญ้ามันก็ชอบของมัน อันนี้เราทำมาหากิน นี่เลี้ยงปากชอบนี้ มันจะเป็นมรรคไปตรงไหน มันไม่ได้ฆ่ากิเลสอะไรเลย

ถ้ามันจะฆ่ากิเลส นี่ความคิด นี่ความคิดของเรา นี่จิต นี่วิญญาณอาหาร วิญญาณอาหารนี้อารมณ์ความรู้สึก จิตนี้ถ้ามันไม่มีความรู้สึก ไม่มีความคิดมันแสดงตัวได้อย่างไร จิตนี้ ธรรมชาติเราอยู่เฉยๆ นี่ ไม่คิดอะไรเลย นี่จิตมันอยู่ไหน เวลาสบายๆ จิตมันอยู่ไหน ไม่มีเลย แต่พอเวลามันหิวโหยเห็นไหม พอเวลามันหิวโหยนี้มันย่ำคิดย่ำทำ คิดจนฟุ้งซ่าน คิดจนสมองแทบแตกเลย ยังไม่รู้ตัวว่าเราคิดนะนะ ยังไม่รู้ตัวเลยว่ามันฟุ้งซ่าน พอฟุ้งซ่านแล้วนี่โดยธรรมชาติของมัน จะฟุ้งซ่านขนาดไหนแล้วเวลานิสัยของคนเนี่ย บางคนคิดด้วยกิจริยานี้มันวุ่นมันก็ออกคิด คิดทั้งนั้นละ ก็จะบอกว่าจิตสงบไม่มี

จิตมันสงบเห็นไหมนะ คูสิ อย่างน้อยเวลาเราพิจารณาเห็นไหม เนี่ยปัญญาบรมสมาธิ คือเราใช้ปัญญา ปัญญาไล่ความคิดไป พอไล่ความคิดไป ความคิดทัน มันก็หยุดเห็นไหม แล้วเราบอกคำบริกรรมพุทโธนี่ก็เป็นความคิด ไข่ พุทโธก็เป็นความคิด พุทโธก็เป็นความคิด แต่เรารู้ตัวว่าเราคิด เราเป็นคนคิดเองในองค์ของสมาธิ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตารมณ์ วิตก วิจาร เห็นไหม อยู่เฉยๆ นี่ร่างกายเรามีความสกปรกอยู่ เราไม่อาบน้ำ ร่างกายเราจะสะอาดไหม ร่างกายเราสกปรกนี่ เราเข้าไปอาบน้ำชำระร่างกาย ร่างกายเราจะสะอาดขึ้นมา จิตอยู่เฉยๆ มันสะอาดขึ้นมากจะเป็นไปได้ยังไง นี่พุทโธๆ นี่เห็นไหมคำบริกรรม เนี่ยมันจะทำความสะอาดใจของมัน เพราะเราตั้งตรง เราจะบอกเลยนะพุทโธๆ นี่มันก็เป็นสมมติ

แล้วเวลากำหนดนามรูปเนี่ย แล้วทำไมเราบอกว่าผิดละ กำหนดนามรูปนะเขาจะเอานามรูปนั้นเป็นผล แต่เรากำหนดพุทโธนี่เราเอาพุทโธเป็นสมมติ ไม่ใช่ผล พุทโธนี้เป็นคำบริกรรมเพราะจิตนะ ธรรมชาติมันส่งออกนะเห็นไหม มือเราสกปรกเราไม่ล้างมือสะอาดไม่ได้ แต่เขาบอกว่ามือมันสกปรกนี่มือมันจะสะอาดไปเอง พิจารณานามรูปๆ การพิจารณานามรูปนั้นมันตั้งใจว่าพิจารณานามรูปใช่ไหม ผลของมันก็คือกลับเข้ามาเป็นมิจาสมาธิ มิจาเพราะอะไร มิจาเพราะนามรูปๆ เหมือนเราออกจากบ้าน เราออกจากบ้านไป บ้านเรานี้เราไม่ทำความสะอาดบ้าน บ้านเราสะอาดไหมเราไปทำความสะอาดบ้านคนอื่น

แต่ถ้าเรารู้บ้านเราสกปรก เราจะกลับมาทำความสะอาดในบ้านของเรา เนี่ยต้นมันตรง ต้นมันตรงหมายถึงว่ามันตั้งเป้าไว้ถูกต้อง ก็ภาวนาพุทโธๆๆ เนี่ย พอพุทโธเนี่ยมันเป็นคำบริกรรม ธรรมชาติของจิตพลังงานมันส่งออก ความคิดนะมันส่งออก เราคิดถึง

อเมริกาตอนนี้ถึงแล้ว คิดถึงดาวอังคารสิไปแล้ว นี่เรากำลังคิดถึงพุทโธนี่ ความคิดคำว่าพุทโธนี่มันเป็นผนัง เป็นสติเป็นผนังทองแดงที่พยายามบังคับให้พลังงานที่ส่งออกไปกลับมาที่ตัวมันเอง พุทโธๆๆๆ เห็นไหม

พุทโธๆๆ ทำไมเวลาพุทโธๆ นี่พุทโธมันละเอียดยิ่งขึ้น พุทโธมันละเอียดยิ่งขึ้น พุทโธจนมันพุทโธไม่ได้ จนพุทโธกับจิตเป็นอันเดียวกันเห็นไหม พุทโธมันจะใกล้เข้ามา พุทโธๆๆๆๆ ละเอียดยิ่งไปเรื่อยๆ นะ จนมันนึกพุทโธไม่ได้เลย สิ่งของมันนึกพุทโธไม่ได้เนี่ย นั่นละมันคือตัวสมาธิ คือตัวของจิต คือความสะอาดของจิต นี่ถ้าจิตมันสะอาดๆ เห็นไหม เครื่องมือแพทย์ๆ นะถ้ามันติดเชื้อมันจะไปผ่าตัดคนนะ เราจะไปรักษาคณไ้ด้วยความปรารถนาดีนะ เราก็อาจจะช่วยเหลือเขาเลย เอาเครื่องมือที่ไม่ได้มาเชื่อไปผ่าตัดคนไ้ คิดว่าจะไปรักษานะ มันติดเชื้อมันตายเร็วขึ้นไปอีก

จิตถ้าไม่สงบขึ้นมานะ มันบอกด้วยกิเลสของเรานี่มันติดเชื้อมันขึ้น ๕ มันติดเชื้อมันขึ้น ๕ มันเป็นมาร ขึ้น ๕ โคนมันครอบงำ พุทโธๆๆๆ นี่มาเชื่อ พุทโธๆๆๆๆ จนไม่มีอะไรบอกไ้เห็น ขึ้น ๕ ความคิดโดยสมาธิเนี่ยะ เวลาสมาธิเป็นพื้นฐาน ความคิดเรามันจะคิดแบบเป็นกลาง คิดแบบไม่ให้ค่าสูงไปและต่ำไป มันคิดเป็นกลาง พอคิดเป็นกลางนี่มันจะไปเห็นข้อเท็จจริงได้ แต่ถ้าเราคิดประสาเราเนี่ยๆ ตรีกในธรรมชาติ เนี่ยใช้ปัญญาวิปัสสนาโดยตรง คิดธรรมชาติ ตรีกธรรมชาติ มันจะผิดไปไหน

ธรรมชาติเนี่ยพุทธพจน์ วิชาการการรักษามันถูก แต่ไอ้คนที่รักษามัน มันใช้เครื่องมือที่ติดเชื้อมัน เครื่องมือที่มีเชื้อโรคไปรักษามันจะหายไหม มันจะหายไหม ในเมื่อพุทธพจน์เนี่ยมันถูก พุทธพจน์ทางวิชาการการรักษามันถูก แต่เครื่องมือที่เราใช้รักษานี้มันผิด มันผิดเพราะมันติดเชื้อมัน มันสกปรกมีเชื้อโรค แล้วเราไปทำทางวิชาการ เพราะเราเรียนวิชาการมาเรารู้มาหมดแล้วนะ การผ่าตัดการรักษาโรคต้องเป็นอย่างนี้ๆ แต่เครื่องมือมันผิดนะ มันรักษามันจะหายไหม เย็บแผลนี่เรียบร้อยหมดเลยแต่เชื้อมันมี

เห็นไหมนี่นามรูปๆ ไ้ เพราะอะไร เพราะจิตมันยังไม่สงบ แล้ววิปัสสนาๆ โดยกิเลสไ้ พอกิเลสมันก็ขาดไปเลยธรรมชาติเป็นอย่างนั้น ธรรมชาติเป็นอย่างนั้น แล้วจิตมันก็เข้าไปเห็นไหม เนี่ยที่ว่าผิด ผิดตรงนี้ ผิดตรงต้นมันผิด หลวงปู่มั่นพูดนี้ซึ่งมาก ถ้าต้นคดปลายตรงไม่มี ขึ้นต้นนี้ต้นมันคดไปแล้วนะ เป้าหมายจะให้ถูกต้องไม่มี ถ้ามันจะตรงมันจะตรงตั้งแต่ต้น นี่มันจะตรงตั้งแต่ต้น มันต้อง

อย่างที่ว่านี้ชาวไร่ชาวนา เขาได้อาบน้ำเหงื่อต่างน้ำมาจนไร่ชาวนาไร่สวนเขา โอ้โฮ พี่พันธุ์ธัญญาหารเต็มไปหมดเลย เขารู้ถึงขั้นตอนนะ เข้าใจถึงขั้นตอนการดูแลรักษา ขั้นตอนการเริ่มพรวนดินทำดินปลูกขึ้นมา วิธีการปฏิบัตินี้หลวงปู่ของท่านได้ผ่าน ขบวนการมาทั้งหมด ท่านถึงบอกว่า เนี่ยสิลโดยปกติพวกเราก็มีกันแล้ว ชาวพุทธมีสิล โดยธรรมชาติ นี่ทำความสงบของใจเข้ามา นี่ใจเราปรับพื้นที่เพื่อเราจะลงต้นไม้เรา เราจะ พรวนดิน ตากดิน ลงปุ๋ย เพื่อเอาต้นไม้ลง ถ้าต้นไม้ลงแล้วนี่มันจะมีงอกงามขึ้นมา มัน เสียเวลานะ เอาผลมันเลยนะ ถึงเวลานะมะม่วงก็ออกมาเป็นมะม่วงนะ อันนั้นมันเป็น มะม่วงพลาสติกนะ มะม่วงเขาป็นไว้หลอกเด็กนะ เนี่ยกิเลสมันคิด

นี่โลกคิดกับธรรมคิดต่างกัน นี่พอธรรมคิดนะ ธรรมคิดเพราะอะไร เพราะครูบา อาจารย์ท่านทำมา ซึ่งมากนะ เวลาไปอ่านพระไตรปิฎกสิ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านนะปฏิญาณตน เราเป็นพระอรหันต์นะ ปัญจวัคคีย์เจียหูลองฟัง เนี่ยเป็นพระอรหันต์เป็นศาสดา เป็นพระอรหันต์เป็นศาสดา คำว่าเป็นพระอรหันต์เป็นศาสดานี้จะไปกับลัทธิเป็นพวกเดียรัลย์ไย นี่คนเวลาเขาบิณฑบาตออกไปนะให้เขาโต้แย้งมาๆ แต่ลัทธิอื่นไม่มีใครกล้าประกาศนะ ไม่มีใครประกาศว่าเป็นพระอรหันต์ เพราะถ้าเป็นพระอรหันต์มันต้องมีการตรวจสอบใช้ไหม

แล้วย้อนมาในสมัยปัจจุบันนี้ หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นนี้ ท่านไม่ได้ประกาศว่าเป็นพระอรหันต์ ไม่เคยประกาศเลย แต่คำสอนท่านนะพวกลูกศิษย์ลูกหาเชื่อถือ เพราะมันโต้แย้งไม่ได้ หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นไม่ได้ประกาศว่าเป็นพระอรหันต์ แต่ลูกศิษย์ว่าเป็นพระอรหันต์ พอลูกศิษย์ว่าเป็นพระอรหันต์นี่ใจเห็นไหม นี่คำสอนมันถึงได้ชัดเจนใจชัดเจนเพราะอะไร เพราะท่านทำมาแล้วไง พอท่านทำมาแล้ว ท่านจะรู้ท่านจะเข้าใจ แล้วพอเข้าใจเสร็จแล้วนี่ ท่านเป็นเจ้าของสวนเจ้าของไร่ ในสวนนั้นมันมีมะม่วง มังคุด มีน้อยหน่า มีชมพู มีไปหมดเลย ข้าวก็มี พอมิขึ้นมาแล้ว

นี่ลูกศิษย์มาแล้ว ลูกศิษย์คนนี้มานะ เอ..ไอนี้ชมพู มันถนัดในทางชมพูท่านก็สอนเลย ชมพูต้องรักษาอย่างนี้ ชมพูมันต้องมีห้างร้าน รักษามันไว้ ไอ่ทางนี้มา นี่ไอนี้พื้นที่ลุ่มทำนา ถ้านานะต้องคาดต้องไถก่อนนะ คาดไถเสร็จแล้วค่อยหว่านค่อยพรวนนะ วิธีการมันหลากหลาย ถ้าไม่เป็นพระอรหันต์ ไม่เป็นครูบาอาจารย์ที่แท้จริงมันไม่รู้หรือ มันไม่รู้ว่พื้นที่นี้ควรทำอย่างไร หัวใจของสัตว์โลกที่มันปฏิบัติมานะ มันควรทำอย่างไร

พอปฏิบัติไปแล้วมันคิดขัดอย่างไร พอมันคิดขัดอย่างไรเราจะแก้ไขอย่างไร เพราะจิตนิสัยของคนมันไม่เหมือนกัน

คูสิคูหลวงปู่คำดี หลวงปู่ชอบ หลวงปู่เจี๊ยะ นี่พวกนี้พิจารณากายหมดเลย กายๆๆๆ เนี่ย เวลาหลวงปู่คุณของท่านก็พิจารณาจิตของท่าน เวลาหลวงตาขึ้นมานี้ พิจารณาเวทนา พิจารณาธาตุสี่ พิจารณาอสุภะ พิจารณาจิต นี่มันหลากหลาย มันแตกต่างกัน แต่ถ้าครูบาอาจารย์ท่านพิจารณากายๆๆ นี่เจโตวิมุตติ เจโตวิมุตติละพิจารณากายอย่างนั้น ละ มันต้องพิจารณากาย พิจารณากายโดยจิตเป็นสมาธิ จิตเป็นสมาธิจิตเป็นกลาง จิตเป็นสมาธิ จิตเป็นกลางนี่พอเห็นธรรมชาติเนี่ย ด้วยไม่บวกไม่ลบและไม่ทอนกำลังของจิต ไม่ลบไม่ทอน ปัจจุบันธรรมที่เกิดที่เห็นนั้น เพราะที่เกิดที่เห็นนั้นเป็นวิภาคนิมิตต่างๆ มันแยกขยายส่วนนี้สมมติทั้งนั้นละ

เพราะธรรมชาติมันข้ามจากสมมติบัญญัติ มันถึงจะเป็นวิมุตติ ไม่อาศัยสมมติบัญญัติไป มันจะเป็นวิมุตติได้อย่างไร สมมติๆๆ รังเกียจสมมติ ไม่เอาสมมติ มันละเว้นสมมติเรียบร้อยแล้ว เอ็งจะละสมมติเอ็งต้องเอาสมมติ ละสมมติอะไร เอ็งจะละกิเลส เอ็งต้องเอาปัญญาของเอ็งมาละ โอ้ยรังเกียจ โอ้ยนี่เป็นสมมติๆ ที่เกิดมานี้ก็สมมติ เกิดมาเป็นคนนั่งอยู่นี้ก็สมมติ เกิดมาจากสมมติ เราจะปฏิเสธสมมติได้อย่างไร ก็เอาสมมติแก้สมมติ ทีนี้เอาสมมติแก้สมมติ เอาปัญญาเอาสิ่งที่เราค้นคว้าขึ้นมา ถึงที่สุดแล้วนี่มันจะพ้นจากสมมติไปได้

เนี่ยครูบาอาจารย์ที่ท่านเป็นของท่านเห็นไหม นี่สิ่งที่ว่า เวลาพิจารณาโดยเจโตวิมุตติ มันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แล้วเป็นอีกอย่างหนึ่งแล้วนี่ ในครูบาอาจารย์ของเรานี้ มันก็ยังมีหยาบ มีละเอียดย เห็นไหมคูสิ คูหลวงปู่ชอบ หลวงปู่ฝั้นคูสิ ไปหาหลวงปู่มั่น หลวงปู่มั่นให้เลย ให้เป็นผู้รับแขกเทศน์ ให้เป็นคนคอยจับลูกศิษย์ลูกหา เวลาที่หลวงปู่มั่นเทศน์นะ แล้วจิตมันแลบออกนะ หลวงปู่มั่นบอกเลย ช่วยจับขโมยให้ผมที เวลาผมเทศน์อยู่นะ ผมไม่มีเวลาไปจับเพราะเวลาทำงานอยู่นี่มือไม่ว่าง เวลาเทศนาว่าการนี้จิตมันทำงาน พอจิตมันทำงานอยู่ไอ้พระที่นั่งฟังอยู่เนี่ย มันคิดแว็บออกนอกร่างนะ มันไม่มีใครจับขโมย ก็บอกให้หลวงปู่ชอบจับขโมยให้ที หลวงปู่ชอบก็นั่งฟังเทศน์หลวงปู่มั่นอยู่ด้วย เวลาใครแลบนะ แะให้คนแลบนะตกใจเลย

เพราะหลวงปู่มันท่านสั่งไว้ก่อนเทศน์เนีย เนียแล้วทำไมหลวงปู่มันท่านไม่สั่ง พระทูกองค์ละ ทำไมสั่งเฉพาะหลวงปู่ชอบละ นี่ใจมันเป็นอำนาจาสนา เป็นจิตนิสัย ของแต่ละจิตที่ไม่เหมือนกัน แม้แต่เป็น เจโตวิมุตติเหมือนกันนะ นี่หลวงปู่คำดีก็เจโต วิมุตติ เจโตวิมุตติหมายถึงว่าจิตมันสงบแล้วเห็นกาย เห็นกายโดยภาพเห็นกายโดยขยาย ส่วน

เวลาหลวงปู่คุยอย่างนี้ พิจารณากายโดยไม่ต้องเห็นกายเห็นไหม โดยปัญญา วิมุตติ ปัญญาวิมุตตินี้จิตสงบเหมือนกัน พิจารณากายเหมือนกัน แต่พิจารณาโดยภาค ของปัญญา ภาคของปัญญาคือว่าใช้ปัญญา พอจิตมันสงบเข้ามาแล้วนี้ มันจับตัวจิต แต่ตัว จิตมันพิจารณาเป็นจิตก็ได้ พิจารณาเป็นกายก็ได้ พิจารณาเป็นกายนี้ สภาวะของกายนี้ เป็นอย่างไร สภาวะของกายด้วยปัญญา ปัญญาตัวนี้ถ้าไม่มีสมาธิรองรับ มันจะเป็นโลกีย ปัญญา ปัญญาแบบวิทยาศาสตร์ ปัญญาแบบวิทยาศาสตร์นี้มันคิดโดยวิทยาศาสตร์ คิด โดยสูตรสำเร็จ คิดโดยกรอบ วิทยาศาสตร์ต้องเป็นให้คำต้องเป็นอย่างนั้นๆ

แต่ถ้าเป็นธรรมไม่เป็นอย่างนั้น เป็นธรรมนะมันเป็นกำลังของสมาธิ คือกำลัง ของจิตนั้น พอกำลังของจิตนั้นบางคนกิเลสหนา พอกิเลสหนาแล้วนี้กำลังต้องมาก แล้ว ใช้ปัญญามันต้องขุดลึก ขุดลึกหมายถึงว่ากิเลสนี้มันอยู่ลึก พออยู่ลึกแล้วนี้กำลังต้องมี มากกว่า ใช้ปัญญาต้องใหญ่กว่า ต้องแหลมคมกว่า มันถึงจะเข้าไปถอดถอนอุปาทานที่ฝัง อยู่ในใจได้ แต่ถ้าคนกิเลสปานกลางเนียสมาธิ กำลังของสมาธิกับปัญญานี้ ระดับปาน กลางมันก็แก้กิเลสได้แล้ว

เห็นไหมการแก้กิเลสได้คือปัญญาอย่างนี้ สมาธิระดับนี้ มันสามารถไปขุดสิ่งที่ มันเหมือนกับว่าขุดบ่อน้ำ ถ้าขุดไปถึงน้ำเนีย น้ำมันขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้แล้ว ใช้ พอเพียงแล้ว เราจะขุดลึกไปกว่านั้น มันก็เท่านั้นละ เพราะมันขุดขึ้นมาใช้ประโยชน์ปั๊บ มันจะเข้ามาชำระล้าง พอชำระล้างนะเห็นไหม คนกิเลสหนา กิเลสหนา กิเลสละเอียด แตกต่างกัน การกระทำมันแล้วแต่ กำหนดจังหวะเวลา นี่มันหลากหลาย มันแตกต่างกัน

ในกำหนดเวลาเราในตัวของเราเองคนเดียวนี้ ทำคราวนี้ต้องลงกำลังมาก มันถึง จะปล่อยมันถึงจะเป็นสมาธิ หรือถ้าใช้ปัญญามันถึงจะเป็นปัญญา มันถึงจะปล่อยวาง ทำ ต่อไปนะทำพอประมาณมันก็ปล่อย พอคราวต่อไปนะ ทำพอประมาณมันไม่ปล่อยเห็น ใหม เหมือนเรากินอาหารนี้นะ บางมือรสชาติดีมาก บางมือทำไมมันกินแล้วมันจืดชืด

บางมือมันไม่น่ากินเลย นี่มันเป็นเพราะอะไร มันเป็นเพราะเราไม่พอใจ เนี่ยมันเป็นกิเลสเหมือนกัน เนี่ยในคนๆ เดียวก็เหมือนกันนี่ละ

เวลาปฏิบัติมันยังหลากหลายเลย แล้วในแต่ละคนที่มาปฏิบัติ มันยังหลากหลายไปมากกว่านั้นอีก พอมันหลากหลายมากไปกว่านั้นเห็นไหม เนี่ยหลวงปู่มันท่านเป็นเจ้าของสวนเจ้าของไร่ ท่านฝึกฝนลูกศิษย์มานะ ถ้าเจ้าของสวนเจ้าของไร่ไม่เป็นคนที่รู้จริง มันโดนวัชพืช มันโดนแมลง มันโดนเชื้อโรคกินหมดคนะต้นไม้นะ ตอนนี้นักปฏิบัติเราเนี่ยกิเลสมันกินหัวใจนะ มันกัดกร่อนหัวใจเรา แล้วเราก็ใช้ยาปราบศัตรูพืชที่ผิด ยิ่งใช้นะ มันยิ่งทำให้ศัตรูพืชมันยังมีมากขึ้น

นี่เหมือนกันถ้าเราคิดแต่จะเอาความสะดวกกันไง เราคิดจะเอาความสะดวกนะ เนี่ยพวกเชื่อเราเชื่อต่างๆ มันยังจะทำลายต้นไม้มของเราเนะ เนี่ยไปหน้าก็ไม่ได้ ถอยหลังก็ไม่ได้ ออกไปไหนก็ไม่ได้ แล้วปฏิบัติทำไมมันเป็นอย่างนี้ละ ถ้ามันเป็นปฏิบัติเนะมันต้องไปหน้าได้ ถ้ามันจะถอยหลัง ถอยหลังก็เพราะกิเลสของเรามันท้อถอย ถ้ากิเลสเราไม่ท้อถอย ทำไมจะไปหน้าไม่ได้ เพราะข้างหน้านะ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเดินนำอยู่ข้างหน้า ครูบาอาจารย์ของเราเนี่ยเดินนำไปแล้วๆ เราเห็นหลังอยู่ไวยาๆ นะ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกพระเห็นไหม ผู้ใดอยู่ทางฟากฝั่งตะวันตกของประเทศ ผู้ใดปฏิบัติตามเราเหมือนอยู่ใกล้เรา ผู้ใดเกาะชายจิ๋วเราไว้ กอดเราไว้เลยนะ นี่ไงพุทธพจน์ๆ นะ แต่ไม่ปฏิบัติตามเราเหมือนอยู่ห่างไกลมากนะ

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราอยากทำของเราจริงนี่ ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะของเรา เราทำขึ้นมาเนะ ผู้ใดเห็นธรรมผู้ใดเห็นตถาคต ถ้าจิตมันสงบเข้ามาเนะ คนทำเนะรู้ก่อนนี่มันเป็นสันติภูมิโก ใจมันสัมผัสก่อน พอใจมันสัมผัสแล้วเนี่ยมันรู้เนะ พอรู้แล้วไปหาครูบาอาจารย์มันเป็นอย่างนั้นนะ พูดออกมาเนะไม่เหมือนภาษาพูด ใจนี้พูดกันปากเปียกปากแฉะนะ ว่างๆ ว่างๆ ปวดหัว ว่างๆ ว่างๆ นะ พูดมันไม่ถูก

ถ้าคนมันเป็นความจริงนะ มันสัมผัสมา อาหารที่เราได้กินมามันเอร็ดอร่อย นี่เรารู้ของเรานี้เราเต็มใจอยู่แล้ว เพียงแต่อาหารของเราดีมากเกินไปหาครูบาอาจารย์เห็นอาหารเอ่อเหมือนกัน เราก็มันคงเราก็มั่นใจ ไปหาครูบาอาจารย์นี้ไม่ใช่ให้ไปปรับประกัน

นะ เพียงแต่ไปหาอาจารย์ว่าถูกต้องไหม เพื่อมั่นคง ความมั่นคงของการปฏิบัตินี้ เน้นการปฏิบัติมันถึงเป็นอย่างนี้ไง พระพุทธเจ้าถึงไม่ให้เชื่อใคร ความศรัทธาแก้กิเลสไม่ได้ ไม่ให้เชื่อแม้แต่พระพุทธเจ้าพูด ไม่ให้เชื่อแม้แต่ครูบาอาจารย์พูด ไม่ให้เชื่อใครพูดทั้งสิ้นเลย เพราะคนพูด พูดจากจิตนิสัย คนพูด พูดจากประสบการณ์ของตน

แล้วของเรานี้เราจะตรงไหม คูสิ คูพ่อแม่กับลูกสิ โอ้ พ่อแม่นี้โธ่ น่าดูเลยนะ อยากให้ลูกเป็นอย่างพ่อแม่ละ แล้วลูกมันยอมเป็นไหม ลูกมันก็อยากเป็นแบบลูกมันนะ มันจะชอบอะไรมันก็เป็นอย่างนั้นละ นี่ก็เหมือนกัน เวลาเทศน์อยู่นี้เป็นสมบัติของครูบาอาจารย์ แล้วเราก็ใช้เป็นอย่างนั้นๆ เวลาเราคิดใจ เราอยากให้เป็นอย่างนั้นเลย เพราะถ้าเดินตามรอยครูบาอาจารย์นี้ เราจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ตามครูบาอาจารย์ไปหมดเลย แล้วพอปฏิบัติละ มันก็ขัดแย้งในใจเรา โอ้ โธ่ มันก็ไม่ใช่ นี่ก็ไม่ดี ก็อยากให้มันเป็น ไม่ต้องทำตามจิตของตัวเอง

ถ้าเป็นปัญญาอบรมสมาธินะ เราใช้สติตามความคิดไปไล่ไปเลยๆ มันจะหยุดๆๆ แค่นี้แหละ เริ่มต้นต้องให้หยุดก่อน ความคิดมันหยุด พอหยุดปั๊บเดียวคิดต่อ หยุดคิดต่อๆๆ ตามไปๆ จนชำนาญมากนะ ความคิดมันเกิดมาจากอะไร เวลามันหยุดๆ เพราะเหตุใด มันจะรู้มันจะเห็นนะ ตามไปเรื่อยๆ เพราะเวลามันตามไปนี้ พอมันหยุดนี้เหมือนเครื่องยนต์นี้ดับเครื่อง แล้วเราซ่อมเครื่องได้ เครื่องยนต์นี้ถ้าไม่เคยดับเลยนี้ซ่อมไม่ได้หรอก

ความคิดถ้ามันหยุดแล้วเนี่ย เราเห็นการหยุดกับไม่หยุดนะมันต่างกันอย่างไร ถ้าคนขยันนะ คนขยันตามความคิดไปเนี่ย มันจะเห็นความคิดมันหยุด หยุดแล้วก็คิดอีก คิดแล้วก็หยุดอีก หยุดแล้วก็คิดอีก พอเราขยันบ่อยๆ ครั้งเข้านี้ มันเริ่มมีโอกาส เริ่มมีโอกาสให้เราได้ใคร่ครวญได้พิจารณา พอมีโอกาสปับนี้มันคิดเพราะอะไรละ โดยหลัก รูป รส กลิ่น เสียง รูป รส กลิ่น เสียง เนี่ยจิตนี้มันกระทบมันออกเลย รูป รส กลิ่น เสียง

คูสิในธรรมชาติพระพุทธเจ้านะ รูป รส กลิ่น เสียง เป็นบ่วงของมารเป็นพวงดอกไม้แห่งมาร เป็นบ่วงดักเป็นพวงดอกไม้ล่อ ทั้งดักทั้งล่อ ทั้งดักทั้งล่อจิตนี้ออกไปคิดนะ เราไม่รู้เราไม่เห็น แต่ตามไปๆ จนเห็นนะ พอเห็นปั๊บ เราคิดสิเสียง เสียงสรรเสริญ เสียงนิทานก็คือเสียง เพียงแต่มันบวกข้อมูลนั้นเข้าไปกลิ่น กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น เนี่ยรูปรส กลิ่นเสียงต่างๆ มันเป็นการสื่อสารสื่อสัมพันธ์นะ แต่เราไปคิดเองนะเพราะมันเห็นโทษ

ใจ เห็นโทษของรูปปรสกลิ่นเสียง มันปล่อยไว้ตามความเป็นจริง รูปปรสกลิ่นเสียง รูปปรสกลิ่นเสียงนี้ ใจเราเป็นความคิดมันปล่อยหมดนะ ขาดเลย

นี่กัลยาณปยุตฺต ทิ้งแต่นั้นไปนี่ความคิดคุมได้ง่ายแล้ว จิตนี้คุมได้ง่ายแล้ว นี่ปัญญาอบรมสมาธิ แล้วถ้ามันไล่เข้าไปๆ จะชำนาญมากขึ้นไปนะ พอมันออกเห็นตอนนี้ เห็นแล้ว คนยืนอยู่ที่แสงแดดเห็นไหม คนยืนอยู่ที่นี่รูปกับเงา นี่ความคิดที่มันเป็นเงา นี่มันเห็นเลยแล้วมันจับได้เลย พอมันเห็นเงามันจับได้แล้วเนี่ยวิปัสสนาเกิดตรงนี้ ไอ้ที่ว่านามรูปๆ นี่พิจารณานามรูปเนี่ยมันเพื่อเจอใจ มันเพื่อฝัน มันจับต้องไม่ได้

แต่ถ้าเราเห็นเองเราจับได้เองเห็นไหม เราเห็นจิตเห็นจริงๆ นะ จิตเห็นอาการของจิต จิตเห็นความคิด จิตจับความคิดได้ พอจับความคิดได้เอาความคิดนั้นมาวิปัสสนา ความคิดนั้นมันคืออะไร ความคิดนะเราคิดถึงแม่ คำว่าแม่นะคิดถึงแม่ สำเร็จรูปก็คำว่าแม่ ในแม่นั้นมีอะไร

ถ้าไม่มีรูปไม่มีความสำเร็จ มันจะคิดถึงแม่ไม่ได้ คำว่าแม่นี่นะ คำว่าเราคิดถึงแม่เนี่ย ความคิดสำเร็จรูปแล้วมันถึงเป็นคำว่าแม่ จิตมันถึงสัมผัส พอในแม่นั้นนะ แม่นี้อะไร คือข้อมูลคือสัญญาใจไหม คำว่าแม่มันต้องมีสัญญาว่าแม่ มันถึงจะสัญญาว่าแม่ได้ ถ้าไม่มีสัญญาว่าแม่ๆ นี่จะให้คำไม่ถูก เนี่ยพอให้แม่แล้ว สิ่งทีคิดว่าแม่ สังขารมันปรุง และถ้าไม่มีวิญญูณรับรู้เนี่ย มันจะรู้คำว่าแม่ไม่ได้ พอวิญญูณรับรู้ขึ้นมา วิญญูณรับรู้เนี่ย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ มันครบ มันครบคำว่าแม่ถึงปรากฏขึ้นมาที่จิต

ถ้ามันจับคำว่าแม่ได้ เราก็อ้อนกลับๆ ว่าคำว่าปรากฏขึ้นมาที่จิต มันเกิดขึ้นมาเป็นคำว่าแม่ อันนี้คำว่าแม่มันแยกออกเห็นไหม ในคำนั้นมันจะมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ แยกมันออก คิดเรื่องอะไรก็แล้วแต่ ในความคิดนั้นมันจะประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ รูปคือความคิดสำเร็จรูป เวทนาดีและชั่ว สัญญาคือข้อมูลที่คิด สังขารคือปรุง ไม่มีวิญญูณบนประกอบสมานให้เป็นองค์ประกอบขึ้นมา จะเป็นความคิดไปไม่ได้ เนี่ยขั้น ๕ ถ้ามันไล่ไปๆ ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ขั้น ๕ ขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕ ขั้น ๕ ขาด ขาดเลย พระโสดาบัน

มันต้องมีที่มาที่ไป เจ้าของสวนจะทำสวนทำอะไรต้องปลูกขึ้นมา แล้วปลูกเสร็จแล้วนี่ เห็นผลที่ออกมา เต็มผลนั้นมากินนะหอมหวานมาก เนื้อมีเหมือนกัน จิตมันที่มันเป็นขบวนการของมัน มันทำขึ้นไปนี่มันจะเป็นประโยชน์ของมัน มันจะต่างจากนี้ไปไม่ได้ อริยสัจมีหนึ่งเดียว พระอรหันต์กับพระอรหันต์พูดกันเข้าใจหมด พระอรหันต์ไปพูดกับสิ่งที่ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ มันเห็นหมดละ ช่องโหว่เห็นหมดเลย มันเป็นไปไม่ได้ มันเหมือนกับผักหญ้าที่ขึ้นมาจาก ลำไยมาจากร่องสวนร่องนา กับผักหญ้าที่เกิดขึ้นมาจากในห้างสรรพสินค้า

ผักหญ้าที่เกิดขึ้นมาจากห้างสรรพสินค้า เหมือนกับพระไตรปิฎกที่เราไปหามาพร้อมแล้ว แต่ผักหญ้าที่มันเกิดมาจากท้องไร่ท้องนาเนี่ย คนที่ทำขึ้นมาเท่านั้น มันถึงจะเป็นความจริง เนียธรรมมันเป็นอย่างนี้ แต่ในปัจจุบัน ปัญญาชนๆ ใจ ผักหญ้าก็ออกมาจากห้างสรรพสินค้า ใจ พุทธพจน์ๆนี้ พุทธพจน์นี้ตำราทำกับข้าว นะ ตำราทำกับข้าวนี้ทำเสร็จแล้วถึงมีกับข้าวออกมา อาหารจะออกมาต่อเมื่อเราทำเสร็จใช่ไหม เราไปซื้อหนังสือทำกับข้าวมาเล่มหนึ่ง แล้วเราเปิดอ่านจนหนังสือขาดเลย มันจะมีอาหารออกมาจากตำรานั้นสักจานหนึ่งไหม มีไหม เป็นไปไม่ได้

พุทธพจน์ก็เหมือนกัน มันเป็นตำราทำอาหารนะ วิธีการปรุงแต่งสังขารขึ้นมา ในหัวใจของเรา ถ้าเราไม่ทำความสงบ ไม่ทำวิปัสสนาของเราขึ้นมา ไม่มี ไม่มี ไม่มี แล้วพุทธพจน์เคารพ เคารพจริงๆ นะพุทธพจน์เนี่ย ไม่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นะ พวกเรานี้สาวก สาวกจะเป็นไปไม่ได้เลยนะ เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลยที่จะรู้ธรรมนี้ เป็นไปไม่ได้เลย เพราะความคิดมันละเอียดอ่อนมาก

ความคิดแบบทางโลกนี้ คูสิเราออกไปในสังคมนี้ เรายังเป็นเหยื่อเขาเลย ไม่ทันเขาเลย ยังโดนเขาหลอก แล้วความคิดของเราเนี่ย ก็เลสมันปิดกั้นหัวใจอยู่แล้ว เราจะเข้าทันตัวเองนี่ยากมาก ทันความคิดนะแค่ทันความคิด ความคิดมันสงบตัวลง นั่นเป็นสัมมาสมาธิ ขบวนการการปฏิบัติทั้งหมด จะวิธีการอะไรก็แล้วแต่ ผลของมันคือสมณะหมด ผลของมันนะไม่มีหรือวิปัสสนา ไม่มี

เว้นไว้แต่ขีปภาปัญญา เช่นเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ เวลานั่งขึ้นเนี่ยอาสนะเดียวเนี่ยเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาเลย อันนั้นมันมีพร้อมหมด พาหิยะเห็นไหม ฟังพระพุทธเจ้าเทศน์หนเดียว ยสะฟังสองหน ตอนหัวค่ำหนึ่ง ตอนรุ่งอรุณอีกหน

เป็นพระอรหันต์เลย พระสารีบุตรไปฟังพระอัสสชิเห็นไหม พระสารีบุตรนี้ฝึกมาเต็มที่แล้ว สมาธิพร้อมอยู่แล้วธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ ผลล่ะ

พระยสะทำไมถึงฟังครั้งแรกเป็นพระโสดาบันล่ะ ครั้งแรกที่นี่เคื่อดร้อนนหนอ ที่นี้วุ่นวายหนอ เป็นลูกเศรษฐีมหาเศรษฐีนะ แล้วพ่อแม่ก็รักมาก พ่อแม่พยายามจะปรนเปรอให้มีความสุขนะ คนเรามันเบื่อหน่ายนะ คำว่าเบื่อหน่าย จิตมันเบื่อหน่าย จิตมันเบื่อหน่าย จิตมันหาทางออก พอมารู้ว่าพระพุทธเจ้า ยสะที่นี่ไม่เคื่อดร้อนน ที่นี้ไม่วุ่นวาย โอ้วุ่นวายมันอยู่ข้างนอก โอ้รับชำระล้างโอ้หัวใจ แล้วไม่วุ่นวาย แล้วอะไรจะวุ่นวาย โอ้ ปึงพระโสดาบันเลย

เนี่ยมันพร้อมแล้วพวกเรานี้พร้อมไหม พร้อม พร้อมจะจำใจ พร้อมจะศึกษาในพร้อมที่จะเอา คือมันโลก มันส่งออกมามันไม่พร้อมที่ใจ ไม่พร้อมที่ตัวอุปาทานที่อยู่จิต ไม่พร้อมที่ตัวที่กิเลสมันฝังปักอยู่ที่กลางหัวอก กิเลสมันปักอยู่กลางหัวอก เราต้องไปถอนมันที่กลางหัวอก แต่กิเลสมันปักอยู่ที่กลางหัวอก แต่เราพร้อมที่สมองนะ ด้วยค้นหาความทะยานอยาก เนี่ยพลังงานมันส่งมาที่สมองนี้ มันเป็นอนาคตไปแล้ว แล้วเราศึกษาอยู่เราไปตะครุบที่เงา อนาคตคือเงาตะครุบที่เงาแล้วมันจะได้ไหม

แต่ถ้าเราทำความสงบเข้ามาเนี่ยจากสมอง สมองนี้มันเป็นข้อมูลมันเป็นศูนย์บัญชาการร่างกาย สมองนี้มันเป็นศูนย์ประสาท ศูนย์เก็บข้อมูล แต่สมองนี้ถ้าไม่มีจิต สมองทำงานไม่ได้หรอก แล้วกิเลสมันอยู่ที่จิตเห็นไหม ปัญญาสมองกับปัญญาคือปัญญาคือปัญญาที่กลับไปถึงความสงบของจิต แล้วปัญญามันเกิดเดี๋ยวนั้น มันไม่ใช่อดีต อนาคต ปัญญาสมองนี้โลกีย์ปัญญา ปัญญาอนาคตนะ เพราะพลังงานส่งออกมาจากจิต สมองเหมือนคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ไม่มีไฟทำงานไม่ได้ คอมพิวเตอร์ต้องมีไฟ นี่ตัวพลังงานคือตัวไฟเฉยๆ

โอ้ข้อมูลนี้เห็นไหมข้อมูลนี้ คุณภาษา ภาษาคนละภาษาเนี่ยเห็นไหม พูดคนละอย่าง แต่พูดสิ่งเดียวกัน แต่มันสมมติคนละอัน นี่ภาษาเห็นไหมภาษา เนี่ยข้อมูลในสมองก็เหมือนกัน เนี่ยคนพูดได้ ๕ ภาษามันต้องมีข้อมูลมา ๕ ภาษาเทียบเคียงได้หมด ถ้าคนพูดได้กี่ภาษา เนี่ยโอ้เนี่ยมันสมมติข้างนอก จะกี่ภาษาก็แล้วแต่พูดถึงสมมติอันเดียวกัน อันเดียวกันแล้วอยู่ที่ไหน อันเดียวกันก็อยู่ที่จิต

ในบาลีในบัญญัติเห็นไหม ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ชั้น ๕ มนุษย์มีเท่านี้ มนุษย์โดยธรรมชาติมีเท่านี้ มีธาตุ ๔ ชั้น ๕ แล้วธาตุ ๔ ชั้น ๕ มันโค่นครอบงำไปด้วย อวิชชา ครอบงำด้วยพญามาร เนี่ยสิ่งนี้ถ้าเป็นธรรมขึ้นมาเนี่ยอันเดียวกัน คุณก็สมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์นะ นักทั้งหลายบินมามาสู่ สภาวะองค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า คือพวกเราธาตุสี่มีความรู้หลากหลาย แตกต่างกันตั้งแต่ฐานะ วิทยุ ภูมิ คุณวุฒิ แตกต่างหมดเลย พอมาถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาบวชเป็นภิกษุเห็นไหม เป็นพระเหมือนกันอยู่ในธรรมวินัยอันเดียวกันไง จะเป็นนกลาหลายมาก พอมาถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ กลายเป็นนกสีขาวหมดเลย

นี่เหมือนกัน พอเราบวชเข้ามาในศาสนา เนี่ยบัญญัติของพระพุทธเจ้าเห็นไหม บัญญัติเพื่อละสมมติ ไม่ให้มาเถียงกันไง แต่ละวุฒิภาวะ แต่ละศาสนา จะมาเถียง หลากหลาย ให้พูดเป็นบัญญัติภาษาเดียวกัน ภาษาเดียวกันคือภาษาสมมติ สมมติบัญญัติ เวลาปฏิบัติไปแล้ว คีล สมาธิ ปัญญา เป็นบัญญัติของพระพุทธเจ้าเนี่ย คีล สมาธิ ปัญญา นี่เป็นสัพเพ ธัมมา อนัตตา อาศัยสมมติฆ่าสมมติ ถ้ามรรคญาณมันเกิดขึ้น มันทำลาย สมมติ แล้วนี่พอพ้นจากสมมติบัญญัติ ก็เป็นวิมุตติ เป็นวิมุตติไปแล้ว มันพ้นไปนี้ ธรรมะเหนือธรรมชาติไง

เวลาหลวงตาท่านก็พูดธรรมะคือธรรมชาติ เวลาสอนเด็กๆ ธรรมะเป็นธรรมชาติ นะ ให้เด็กเห็นสภาวะธรรม แต่จริงๆ แล้ว ถ้าธรรมชาติๆ มันมีสิ่งที่จับต้อง คือธรรมชาติ นะ คุณก็หัดตมรรค อรหัตตผล ทำไมอรหัตตมรรค อรหัตตผลไม่ใช่นิพพานละ อรหัตตมรรคเห็นไหม อรหัตตมรรคคือการกระทำ อรหัตตมรรค มรรคญาณมันเกิดขึ้น อรหัตตมรรค ทำลายกันเห็นไหม อรหัตตผลมันเหมือนกับ การทำกับข้าวหรือการทำงาน เรากำลังกระทำอยู่เนี่ยอรหัตตมรรค นี่สิ่งที่มันแปรสภาพแล้ว นี้อยู่ดีๆ อาหารมันจะสุกนี้ แปรสภาพถึงที่สุดอรหัตตมรรค มันแปรสภาพจนถึงจุดเดือด จุดที่มันสุกของมัน น้ำดิบ เราต้มอยู่พอถึงน้ำเดือดเห็นไหมนี่อรหัตตมรรค อรหัตตผล น้ำเดือดเราเอาน้ำออกไปจาก เตาเห็นไหม ถึงที่สุดแล้วนิพพานหนึ่ง น้ำเดือดถึงจุดเดือดนี่อรหัตตมรรค อรหัตตผล นี่ ถ้ายังไม่สุกเจตพหาน เวลาพิจารณาไปเนี่ยบางทีมรรคญาณมันหมุนไป แต่มันไม่จบ ขบวนการเห็นไหม

อรหัตตมรรคเกิด อรหัตตผลรับรู้แต่มันไม่ถึงจุดเดือด ถอย เลื่อนใจ นี่ อรหัตตมรรค อรหัตตผล สัมปยุต วิปยุต คายเข้า เข้าไปกายตัวออก เข้าไปกายตัวออก จิต มัธยมต่างกัน มันไม่ลงตัว ลงตัวผลวะ พ้นจากอรหัตตมรรค อรหัตตผลไปเลย มรรค ๔ ผล ๔ เห็นไหมนี่สมมติบัญญัติ แม้แต่อรหัตตมรรค อรหัตตผลยังเป็นสิ่งที่ทางวิชาการยังอธิบายได้ ในการสื่อสารยังสื่อได้ว่า นี่อรหัตตมรรค มีการกระทำเป็นอย่างนี้ อรหัตตผล มีการรับรู้แบบนี้ นิพพานหนึ่งนี่ไงๆ สมมติบัญญัติ ข้ามพ้นจากสมมติบัญญัติ สมมติเนี่ย สติปัญญาจึงเป็นสมมติ พ้นจากสติปัญญาทำลายตัวมันเองทั้งหมดแล้ว นี่มันถึงเป็น วิมุตติ นี่ใจธรรมะถึงเหนือธรรมชาติเหนือสรรพสิ่งเหนือทั้งหมด มันจึงพ้นออกไปจาก วัฏฏะได้ พ้นออกไปจากวัฏฏานะ สิ่งที่วนไปในวัฏฏะมันเป็นวัฏฏะ เนี่ยครูบาอาจารย์เรา ท่านผ่านพ้นไปแล้ว

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเจ้าของศาสนา วางศาสนาไว้แล้ว บอกว่าถึง พุทธกาลศาสนาจะเจริญอีกหนหนึ่ง หลวงปู่มั่นท่านพูดไว้แล้ว เจริญมาตั้งแต่สมัยพระ จอมเกล้า พระจอมเกล้ามารื้อฟื้นขึ้นมา แล้วหลวงปู่มั่นหลวงปู่เสาร์ เป็นคนมาค้นคว้า แล้วครูบาอาจารย์เราประพฤติปฏิบัติไป เจริญมาก เจริญในหัวใจนะ ไม่ใช่เจริญในวัตถุ เจริญในหัวใจนี้ศีลธรรม จริยธรรม มันเป็นการตกผลึกในหัวใจ อริยประเพณี ครูบา อาจารย์เรานี้ เวลาพาประพฤติปฏิบัติเห็นไหม ประเพณีวัฒนธรรม อริยประเพณีแล้วจะทำให้เราพ้นออกไปจากกิเลสเห็นไหม นี่ความตกผลึกของใจ มันเจริญในใจครูบา อาจารย์เรามา ท่านถึงจะพาเราก้าวเดินมาได้

เนี่ยเรามีครูมีอาจารย์เห็นไหม เราถ้ามีครูมีอาจารย์เราต้องขวนขวาย เราอย่าไป เห็นแก่ความทุกข์ ความยาก ความเหน็ด ความเหนื่อย ความทุกข์ความยากเนี่ยมันเกิดจากการกระทำ เวลาทุกข์ยากนี้เรานั่งอยู่เฉยๆ ก็ทุกข์ก็ยาก นั่งเฉยๆ นี่มันมีความขัดข้องหมอง ใจเต็มไปหมดเลย แล้วเวลาเราทุกข์เรายากด้วยการกระทำนี้เราทุกข์ยากเห็นไหม นี่ใจ หนามยอกเอาหนามบ่ง สมมติเนี่ยเอาสมมติแก้มัน ในการประพฤติปฏิบัติมันจะทุกข์ยาก หนาดไหน เอาความขยันหมั่นเพียรเราแก้ไขมัน

ถ้าจิตใจเรามีความมั่นคง เราสามารถอดทนได้นะ เราถึงจะต้องมีความเข้มแข็ง เราถึงจะต้องมีการกระทำ มีครูบาอาจารย์ที่ถูกต้องเอามาเทียบกันสิ เวลาฟังธรรมนี้เอามา เทียบกัน เอามาเทียบกันด้วยหลักเหตุผล แล้วเอาหลักเหตุผลนั้นมาพิจารณา อย่าเชื่อใคร

ง่ายๆ อย่าเชื่อใครให้ใครจงไป เราต้องเชื่อสัจธรรม เชื่ออริยสัจ เชื่อความประสบเห็น
ใหม่ พระพุทธเจ้าจึงบอกกาลามสูตรไม่ให้เชื่อใครเลย ให้เชื่อเหตุเชื่อผล เชื่อการกระทำ
ของเรา มีอะไรอีกไหม ไม่มีจบ เอวัง